

Svend Povlsen Gønge

Af
Axel Johansson
Lundby Sognearkiv

*Forside tegning:
Gøngenhøvdingen tegnet af
Poul Steffensen.*

Svend Povlsen Gønge

Af Axel Johansson, Lundby Sognearkiv

Det er ikke meget vi ved om de tidlige borgere i Lundby. Fra 1355 kendes ejere og fæstere af Hougården (Lundbygård). 1422 er Johannes Tdichini sognepræst i Lundby. 1468 nævnes Jep Smed af Lundby, og det oplyses, at han er herredsfoged for Hammer herred.

Men i 1661 fik friskytteføreren, kaptajn Svend Povlsen, Lundbygård i fæste på livstid, kvit og frit. Blandt andet fordi han selv kunne skrive, kender vi hans liv og levned i store træk. I 1672 bliver hans svigersøn, Hans Svendsen, tvunget til at overtage fæstet på gård nr. 21 i Lundby. Også hans omskiftelige skæbne er delvis kendt, og ved et gilde hos ham Kyndelsmissedags aften 1679 lærer vi nogle af bymændene og deres kvinder at kende.

Man ved ikke med sikkerhed, hvor eller hvornår Svend Povlsen blev født. Lokalhistorikeren, lærer Peter Jensen, Smidstrup i Snesere sogn, nærmer i en artikel 1918, at Svend Povlsen blev født i Snesere i 1618 som søn af smeden Poul Svendsen. Hvis dette skulle være rigtigt, har Svend kun været et barn på 7 til 11 år, da han efter eget udsagn var med i Christian den 4.s deltagelse i Kejserkrigen. Han skriver videre, at Svend i sin ungdom drog til Skåne for at deltage i Torstensson krigen 1643-1645.

En svensk lokalhistoriker, præsten Torsten Lundberg i Glimåkra, skriver i Göinge Hembygdsforenings Årsbok 1926, at Svend Povlsen var en husmandssøn fra Birkebjerg ved Skeingesjön i Verum sogn i Västre Göinge herred, og at han blev født 1610. Dette er, som det skulle fremgå af det følgende, nok det mest sandsynlige.

5. april 1673 beskriver Svend Povlsen sin militære karriere i et brev til kong Christian d. 5:

»Efterdi jeg er en udaf Rigets indfødte, da haffver jeg udi Krigs Occasioner (krigshandlinger) weret øffvet, siden salig høylofflig Kong

Christian den 4. udfoer her af Riget imod Kejseren (1625-1629) och der Krigen bleff comparerit (afsluttet), bleff jeg med welbaarne Oberst Holger Rosenkrantz for en Gefrider (korporal) med hans Regiment ad Nederland commanderit udi Printz von Orangiens

Thienniste, hvor jeg forbleff udi to Aar, som mit rigtige Pas udviser. Der effter haffver jeg begiffvet mig ind igen i mit Fæd-reneland, hvor jeg aff Hans Kongel. May. er betroet at werffve et Compagnie til Hest imod de Suendske Anno 1643. Och udi sidste Feyde (1657-58) er betroed aff Eders salig Herr Fader at werffve et Compagnie til Hest, som jeg imod Rigentz Fiender haffr selff førdt och det med Troskab, som enhver Cavelerer med mig skal vidne«.

Efter tiden i Holland tjente Svend Povlsen vist kongen som drabant (livvagt) og drog senere til sin hjemegn i Gønge herred.

I Halland var der 1640 en løjtnant Lauritz Christensen, som dette år med sin familie blev tildelt bolig i Laholms len og bestallingsbrev på, at han for at eksercere (give militær træning til) bønderknægtene der i lenet skulle have en årlig løn på 60 rdl. Løjtnanten døde tilsyneladende 1643. Svend Povlsen giftede sig med enken, flyttede ind i hendes hus i Knäröd og overtog løjtnantens hverv med at træne de unge bønder. Enkens søn, Niels Lauritzen, blev Svend Povlsen en god hjælper med sin erfaring fra faderens tid. I ægteskabet var der desuden to døtre, Maren og Gertrud.

I det følgende må man skelne mellem friskytter og snaphaner (Knarrström & Larsson 2008). De skånske friskytter var mere eller mindre organiserede enheder, aflønnede af den danske krigsmagt, men de førte guerillakrig på egen hånd mod den svenske hær.

Snaphanerne havde, i modsætning til friskytterne, ingen formel organisation og samarbejdede heller ikke efter aftale med danskerne, der

snarere anså dem som et problem. Snaphanerne var individer, som var havnet udenfor samfundet, ofte af egen vilje. De var et fænomen, som havde eksisteret længe inden Den skånske Krig, men under denne tiltog de i antal og røvede svenske proviantransporter, svensksindede præster og bønder. Efterhånden tog de mindre og mindre hensyn til danskt og svenskt i deres plyndringer. Snaphanerne har senere været temmelig romantiserede, og der er et stort antal bøger og ikke mindst hjemmesider om snaphaner. En googling d. 25. marts 2008 på søgeordet »snaphaner« gav 398.000 resultater.

Ifølge Svend Povlsens brev til kongen 1673 hvervede han 1643 et kompagni friskytter som dragoner. De fleste kom fra det sydlige Halland, hvor Svend havde trænet dem. Med dette kompagni deltog han i Torstenssonkrigen til 1645. Ved fredsslutningen i Brömsebro blev Halland afstået til Sverige på 30 år. Svend Povlsen og hans dragoner blev aftakkede (afskedigede), og han slog sig igen ned i Halland.

Under optakten til den næste krig skriver det danske rigsråd april 1657 til overgeneral Axel Urup:

»I Halland bor en mand ved navn Svend Povlsen. Han er borger i Laholm og bor i Knäröd. Han er villig til efter aftale med en ritmester at stille med et kompagni dragoner med heste og geværer. Det ville være os til stor hjælp og vore fjender til stort besvær, hvis Svend Povlsen og hans folk blev mønstret«.

Den 1. juni underskrev Frederik den 3. Danmarks krigserklæring mod Sverige.

Holger Vind, guvernør i Helsingborg, fik til opgave at træffe aftale med Svend Povlsen om at hverve et kompagni friskytter på 100 dragoner. Svend Povlsen begyndte straks hervedningen i Halland og det nordvestlige Skåne. En stor del af mandskabet var snaphaner, der var døm-

te for røveri og plyndring under den foregående krig, men nu klarede frisag ved at lade sig hverve. Søndag d. 10. juni stillede Svend Povlsen i Helsingborg med et kompagni på 60 mand, nemlig 50 dragoner, 9 befalingsmænd og stedsønnen, Niels Lavridsen, som mønsterskriver. Hver mand havde hest og gevær eller bøsse. Kompagniet fik overrakt en fane og hver mand svor troskab til fanen. Kompagniet skulle have fast kvarter i Ängelholm.

Den 17. juli rykkede en svensk styrke på ca. 3 000 mand ud fra Laholm og kom straks i kamp med friskytterne. Kampene foregik hovedsagelig omkring Hallandsåsen og varede til slutningen af oktober. I den første træfning med svenskerne på Hallandsåsen mistede Svends kompagni 14 mand. Svenskerne plyndrede Båstad og rykkede videre mod Ängelholm, hvor de mødte regulære danske styrker. Den 28. december 1657 blev Svend Povlsen kongelig udnævnt til dragonkaptajn og fortsatte med sine dragoner spejdertjeneste fra Ängelholm.

Efter fredsslutningen i Roskilde 26. februar 1658, hvor Danmark måtte afstå Skåne, Halland og Blekinge til Sverige, måtte Svend Povlsen med sine dragoner drage over til Sjælland, hvor de blev afskediget. Som han skriver i et brev 30. januar 1666 til kong Kristian d. 5. har han i den foregående krig i »kongens tjeneste mistet og tilsat al min formue og mit hus udi Halland«.

Karl d. 10. Gustav fortrød imidlertid, at han ikke havde taget hele Danmark, nu han var så godt i gang, og d. 7. august 1658 gik han i land i Korsør med 7.000 mand. Svend Povlsen opholdt sig med hustru og børn i København og ventede på afregning for sine tilgodehavender i det foregående.

Hans tidligere mænd blev 27. august indkaldt til Københavns forsvaret, men Svend selv blev d. 22. august sendt ud på landet for rejse

folk til modstand mod svenskerne og fik med sig et kongeligt brev med opfordring til dette. I brevet står bl.a.:

»så tvivle vi ikke på, at enhver af vore tro og oprigtige undersætter jo sig til gemyt fører den ed og pligt, hvor-med de os er tilfornbundne, og derfor søge efter at gøre fjenden alt muligt afbræk og skade. Til hvilken ende vi og nådigst haver anbefalet Svend Povelsen sig ud på landet at begive og almuen at samle«.

En norsk skipper, Niels Berg, påtog sig transporten til søs.

Samme dag udstedte kongen et løfte om, at »dersom kaptajn Svend Povlsen udi vores og fædrelandets tjeneste skulle blive skudt og omkommet, da ville vi efter hans død lade forsørge hans hustru og børn deres livstid«.

I Det kongelige Bibliotek findes et dokument med overskriften »Strejferierne i Sjælland«. Det har hverken dato eller underskrift, men efter de fleste historikers mening er det Svend Povlsens egen beretning:

»Eftersom jeg på min allernådigste herres befaling er uddragen af København og ud på landet, da er jeg kommen i land ved Køge Kro midt iblandt fjenderne, hvor jeg dog af guds synderlige nåde er kommen omkring Køge og er kommen til en gård ved Ganneskov Bro og haver der været tre eller fire dage, og imidlertid haver jeg skrevet til alle kaptajnerne der omkring, at de ville rejse bønderne og komme mig til hjælp, hvortil de svarede, at når de folk i Falster og Lolland ville komme her over, så ville de gerne følge med. Da jeg ingen hjælp kunne bekomme, haver jeg selv med stor besværlighed hvervet 20 karle.«

De, der lod sig hverve, var klar over, at blev de taget til fange af fjenden, var de sikre på at blive henrettede. Det var da også folk, som ikke længere havde noget at tabe, løse karle, der ikke satte deres liv i høj

pris. De kunne være drevet fra hus og hjem af svenskerne og ønskede hævn, eller de var blot tiltrukket af fribytterlivet. Eksempler på disse folk var:

Peder Kristoffersen, en løs karl fra Smidstrup, der af præsten og sine sognemænd havde fået det vidnesbyrd, at han i lang tid havde skyet både kirken og sin egen bolig.

Anders Bødker var med den smule ejendele, han havde reddet fra

fejden, ved nattetide flygtet fra sit fæstehus, et gadehus i Rejnstrup under Gunderslevholms Gods. Anders Bødker vidner 1672, at han 1648 tjente Peder Skrædder, som da boede i Niels Olsens gård i Lundby.

Anders Lavrsen med sønnerne Morten og Povl. Han havde haft en gård i Snesere, som fjenderne havde plyndret totalt.

Rasmus Hugger, en nygift mand, der havde haft en fæstegård under prins Jørgen i Grumløse. Her kom svenskerne og ville have ham til soldat, men han flygtede fra sin unge hustru ved nattetide. Da konen hverken kunne betale skatter eller afgifter på gården, påstod ridefogden på Vordingborg Slot, at Rasmus kun skjulte sig for at blive fri for sine økonomiske forpligtigelser. Konen blev da taget med i forvaring på slottet, men ved slægts og venners hjælp blev hun dog snart sluppet fri, da smeden i Grumløse påtog sig at overtage fæstet.

Laurids Hemmingsen, som efter et omskifteligt liv var havnet i fattigt gadehus i Sjolte. Han var søn af en selvejerbonde i Lyderslev på Stevns. Han havde tjent hos præsten Rasmus Hansen i Everdrup, men begge var stridbare personer, og Lavrids endte i Sjolte.

»Og er vi så kommen i kast med en kvartermester og en korporal og 6 ryttere, som vi gjorde caput. Og eftersom vi fik kundskab, at på Totterupholm (Rosendal ved Faxe) lå en løjtnant med nogle ryttere, hvorfor jeg straks begav mig derhen, men en bonde i Faxe havde alt advaret hannem, så at de var alt borte. Men nogle heste bekom vi der. Så drog vi tilbage til Karise. Der skød vi en kvartermester og tre ryttere. Drog så ned ad landevejen, og i Lystrup kom vi til en ganske hob proviantvogne, som skulle til lejren. Dem kom vi tilbage igen og lod dem køre hjem, og 4 ryttere skød vi ihjel, som var med provianten. Drog så til Fiskerhoved og straks ud i Stevns Herred, og i Tårøje, Lyderslev og de andre om liggende byer skød vi tre kvartermestre og 8 ryttere ihjel.

Dog matte vi straks begive os derfra, formedels at der lå 300 ryttere ved Prambroen og en ganske hob i Store Heddinge.

Så drog vi ned ad landevejen ad Vordingborg Len, og på vejen traf vi 21 ryttere an, som vi kom i scharsering (kamp) med. Nitten gjorde vi caput. De to undkom. Og en regiments kvartermester, 2 andre kvartermestre og en kornet. I Sjolte skød vi en kvartermester og to ryttere. Så fik jeg kundskab, at der var en ganske hob til præstens i Sværdborg, hvorfor vi drog straks did om morgenen tidlig og kringsatte garden, hvor vi fik 4 kvartermestre og to korporaler og atten ryttere, som vi tog med os og gjorde caput med i skoven.

Og hvor vi kom, så tog jeg alt an (antog), så at jeg bekom 56 karle. Drog så til Snesere Præstegård. Der skød vi en regiments kvartermester og en anden kvartermester og 6 ryttere, og provianten, som de havde og skulle til lejren med, kom vi bønderne til at drage hjem med igen.»

Præsten i Snesere, mester Albert Samuelson Schrøder, var gift med Margrethe Haning, datter af sognepræsten i Hammer og Lundby, hr. Laurids Jonsen Haning. Præsteparret i Snesere var særdeles bjærgsomme. Under den svenske besættelse var der indkvarteret to svenske kvartermestre i Snesere præstegård, og dem fik parret snart et særdeles godt forhold til. Der blev i Snesere afleveret betydelige mængder fødevarer og slagtekvæg til svenskerne. Hvis en bonde ikke havde kvæg at levere, lånte præsten ham, hvad der manglede, og fik det godt betalt. Bagefter købte hans kone kvæget af svenskerne igen for et mindre beløb, eller hun byttede med dem, så hun fik et bedre kreatur for et ringere. Når bønderne kom trækkende med det kvæg, de skulle levere til kvartermester Bent Brasch, der var indkvarteret hos degnen, Peder Jensen, så stod Margrethe ved præstegårdens havegærde og synede kvæget, og hvis der var noget, hun var interesseret i, slog hun en han-

del af med kvartermesteren. Engang kom en mand trækkende med en ko, som præstekonen fik lyst til, og hun arrangerede en byttehandel, så hun fik koen for en lille tyr.

Efter at Svend Povlsen med sine folk havde overfaldet svenskerne i præstegården og dræbt de to kvartermestre, blev en af hans mænd, Lavrids Hemmingsen fanget af svenskerne. De kunne have henrettet ham med det samme, men valgte at stille ham for dansk dommer og tingets otte stokkemænd (nævninge). I maj 1660 blev han stillet for retten på Thureby Birketing, anklaget for at have deltaget i drabet på de to svenske kvartermestre. Albert Samuelsen og 12 af hans sognemænd vidnede skriftligt, at Lavrids Hemmingsen havde været med Svends mænd i Snesere. Han blev 25. maj 1660, samme dag som freden blev undertegnet, dømt til døden ved halshugning, og liget blev lagt på hjul og stejle ved Turebygård. 1. januar 1661 klagede Svend Povlsen til kongen over dette, og denne befalede 4. marts 1661, at Lavrids Hemmingsens legeme skulle tages ned og begraves i kristen jord.

Det er en speget sag. Svend og hans mænd, der iblandt Lavrids Hemmingsen, har jo handlet efter kongelig ordre. Tiden er kort før det endelige svenske nederlag og freden. Albert Samuelsen kunne jo ikke nægte, at Lavrids havde deltaget i overfaldet på præstegården, men han og hustruen havde også en sag at gøre op med Svend Povlsen og hans mænd, der havde ødelagt det gode og indbringende forhold til de svenske kvartermestre.

Videre rapporterer Svend Povlsen:

»I Køng skød vi en kvartermester og 3 ryttere, og i Torp skød vi 8 ryttere ihjel. Så fik vi kundskab så, at der kom et parti, hundrede mand stærkt, hvorfor vi gjorde os rede at tage imod dem, hvor de straks fægtede med hælene (vendte om og stak af). 46 gjorde vi caput af rytterne,

en løjtnant, en kvartermester og to korporaler. Der de ryttere i Præstø og Vordingborg og i de andre byer hørte, at vi så dominerede, slog de sig tilsammen og drog til Næstved. Så fik vi kundskab på dennem, hvor vi rendte en stor mil efter dem, før vi nåede dem og kom så i kast med dennem ved Fladså. Der skød vi 21 ryttere ihjel og en kvartermester og en korporal. Og på Skovmøllegård skød vi en korporal og i Egesborg en kvartermester og ni ryttere caputed.»

Nu føler Svend Povlsen vist, at han er ved at få magt over det sydligste Sjælland, men behøver forstærkning.

»Så skrev vi straks Christopher Lindenow til på Nykøbing Slot om hjælp og ritmester Schrøder på Møn, hvor de svarede, at de ingen folk havde at miste fra landet. Så drog jeg selv over til Møn til ritmester Schrøder, hvor han lovede at følge mig over til Sjælland. Så drog vi over om natten og kom til Vordingborg om morgenen tidlig og skød 27 ryttere ihjel, og en kvartermester tog vi til fange, som blev sendt tit Nykøbing Slot. Så drog Schrøder over til Møn, men jeg blev på landet (Sjælland).

Så blev der kommanderet to tusind ryttere og dragoner ud at lede mig op, hvor jeg måtte begive mig over til Møn med mine folk, hvor jeg måtte dog hverken få kvarter til folkene eller blive der for Schrøder, som var ræd for at ikke få kvarter for vor skyld, hvorfor jeg måtte begive mig over til Sjælland igen. Og da var der kommanderet grev Lodvig ud med sit regiment og 4 feltstykker (transportable kanoner), som blev liggende ved Faxe i seks uger, hvorfor der folkene så, at jeg ikke kunne få kvarter til dem, og at de var i deres fjenders hænder, haver de drog bort fra mig, hvor de selv kunne beskytte sig, uden nogle få, som blev hos mig og med stor nød kom over til Niord, en liden ø i Jungshoved Len, og mens vandet var åbent, har jeg tit været over og gjort caput, så mange vi overkom,

og en kvartermester tog vi til fange på Jungshoved, som blev sendt til Nykøbing Slot, og ved Tappernøje Kro kom vi en ganske hob proviantvogne tilbage igen. En kvartermester og 4 ryttere caput.»

Her slutter Svend Povlsens beretning. Der er tale om et kommandoraid med det formål at skade og binde fjendtlige styrker ude på Sjælland, så de ikke kunne deltage i belejring af og angreb på København, samt at forhindre transport af forsyninger til den svenske lejr ved København. Man tog undtagelsesvis fanger og kun, når man kunne sende dem videre som de to kvartermestre, der blev sendt til Nykøbing Slot for at blive forhørt. Ellers var det drab i kamp eller direkte henrettelser af fanger. Det skulle samlet omfatte 1 løjtnant, 1 kornet, 2 regiments kvartermestre, 18 andre kvartermestre, 7 korporaler og 184 ryttere (soldater til hest), i alt 213 mand. Når der er tale om så forholdsvis mange kvartermestre (officerer eller underofficerer, der stod for forplejning), må det skyldes, at de fulgte transporterne til den svenske lejr. Svend Povlsen melder intet om tab blandt egne folk, hvad der vel må have været tilfældet i det mindste i åben kamp mod større styrker. Her er tale om en rapport om de opnåede resultater under felttoget. Måske har Svend pyntet på antallet af dræbte fjender. Da Lavrids Hemmingsen stilles for retten, er han anklaget for at have deltaget i drabet af de to kvartermestre i Snesere Præstegård, men de seks ryttere i Svend Povlsens rapport om samme begivenhed nævnes ikke. Lavrids Hemmingsen har vel ikke koncentreret sig om kvartermestrene. Det virker også overdrevent, at Svend Povlsen efter den mindre episode i Torp med sine 56 mænd i den følgende træfning mod en svensk styrke på 100 mand har kunnet dræbe 46 modstandere, selv om Svend med sine mænd var forberedte og havde ligget i baghold.

Ligene lå spredt, hvor fjenderne faldt eller blev henrettet, gjort ca-

put. Når man i eftertiden fandt skeletter i moser eller grusgrave, mente man ofte, at det var svenskere, skønt det kunne være moseofringer fra oldtiden eller jernaldergrave, der ofte er anlagt i sandede bakker, som ikke var egnede til dyrkning (se afsnittet om jernalderen).

Et eksempel er en beretning fortalt til lærer Peter Jensen af en 74-årig husmand, født omkring 1809: I Gyngesø eller Gjængemosen ved Bredeshave skal Svend Gønge have drevet en flok svenskere ud. De druknede alle. Som karl på Bredeshave var fortælleren i 1832 med til at grave en stor grøft for at aflede vandet fra mosen. Under dette arbejde fandt man en mængde menneskeknogler, som han mente var fra de druknede svenskere.

I november 1658 skrev den svenske oberstløjtnant Stahl fra sit kvarter i Køge til den svenske lejr ved København, at han havde taget nogle danskere til fange, der i et lille skib havde været undervejs fra Møn til det belejrede København. De fortalte, at Svend Povlsen opholdt sig på Nyord med 20-30 af sine mænd. Men det lykkedes ikke svenskerne at komme over til Nyord og fange Svend. I januar 1659 skrev lederen af den svenske lejr i Vordingborg, at snaphaneføreren Svend Povlsen nok var på vej til København. En kilde nævner, at de danske soldater på Møn og Falster ikke ønskede at samarbejde med ham. Andre kilder fortæller, at Svend Povlsen var så trængt af svenskerne i Sydsjælland, at han valgte at flygte til København for at deltage i byens forsvar.

Efter svenskernes mislykkede storm på København 11. februar 1659 blev Svend Povlsen omtalt i et kongebrev af 16. marts. Her står:

»Vider, at vi nådigst tilfreds er, at Svend Povlsen må indtil på videre nådigste anordning trakteres (aflønnes) lige med andre reformede kaptajner til fods«.

Derefter blev Svend Povlsen udkommanderet med den danske felt-

marskal Hans Schack og deltog i sejren over svenskerne ved Nyborg 14. november 1659 og erobringen af Fyn.

8. november 1660 og vist også 1. januar 1661 bor en Svend Povlsen fra Skåne til leje hos Povl Jensen i Hestemøllestræde i København.

Sydsjælland var hærget og plyndret af svenskerne. Lundbytorp var helt afbrændt og øde, og det samme gjaldt Køllebæks Mølle syd for Vester Egesborg. Resterne i de forladte gårde blev senere plyndret af de lokale.

For sit tilgodehavende for hvervning under krigen havde Svend Povlsen ansøgt om at overtage Esrom Mølle i Kronborgs len, men i stedet fik han Lundbygård i fæste, kvit og frit på livstid. Han skulle således ikke betale fæsteafgift, men hans slægtninge kunne ikke arve fæstet på de betingelser. Hvor denne gård lå i den nordlige udkant af Lundby, blev der senere anlagt et teglværk, og på grunden blev der fundet murbrokker, porcelænsskår, jern og en seglstampe (signet) med et indgraveret S og P. Det var en større bondegård, ansat til 20 tdr. hartkorn, senere nedsat til 9 tdr. 3 skp. 3 fjdk. Landgilden (fæsteafgiften) var ansat til 4 pund byg, 4 tdr. havre. Da den tidligere fæster, Anders Skomager, havde gården i fæste fra slottet, blev den udlagt til officersgård, men ved krigens slutning var den fuldstændig øde og ubeboet. Svend Povlsen måtte med store udgifter sætte den i stand, før den blev beboelig. De tilliggende jorder var med grus og sten ikke særlig frugtbare »og falder vidtløftige« (spredt beliggende). Svend var ikke landbrugskyndig og var meget borte fra hjemmet.

11. oktober 1664 møder Svend Povlsen på Bårse herredsting for at tage en af sine gamle mænd, Anders Bødker, i forsvar. Anders Bødker var nu fæster af gård nr.20 i Lundby. Det var en temmelig stor gård af hartkorn 9 tdr. og 1½ fjdk. Den lå så tæt på Lundbygård jorder, at han

næppe kunne få udkørsel fra sin egen. Efter begæring fik han straks en ager fra Svend Povlsens jord, kaldet Tintere Toften, der lå op til Anders Bødgers gård, mod at han i bytte gav en ager på Bøgebjerg, som stødte op til Lundbygårds jorder. Den gamle kriger Anders kunne dog ikke klare sig på garden. Han døde i september 1679 i stor fattigdom. Efter markbogen 1682 er gården øde.

I en ansøgning 30. januar 1666 til kongen skriver Svend Povlsen bl.a.:

»Men eftersom jeg samme gård (Lundbygård) ved min tiltrædelse haver ladet besigtige og den meget øde og brøstfældig befunden, og jeg nu samme brøstfældighed næsten al (helt) ganske med stor bekostning haver ladet reparere, hvor udover jeg er gerådet i så stor armod og elendighed, at jeg de påbudte adskillige skatter og kontributioner (ydelser) af samme gård udi disse besværlige tider ej kan tilvejebringe, særdeles eftersom tvende møller og tre gadehuse, som tilforn hver kontribueret til Lundbygård, ere komne derfra og yder nu deres skyld til slottet (Vordingborg Slot), så al den hjælp, jeg kunne have til at betale min kontribution og skat med, er mig ganske betagen. Beder derfor underdanigst Eders Kongelige Majestæt nådigst ville se til mine elendige vilkår og forunde mig nogen forlindring på forskrevne kontributioner, eller og at i stedet for oven bemeldte tvende møller og tre gadehuse forskrevne Lundbygård samt en anden bondegård udi Lundby, Ole Mikkelsen påbor - - - måtte skødes mig til arv og ejendom imod min resterende fordring (for udlæg under krigen), som beløber sig til ved 1572½ rdl., helst som jeg udi Eders Kongelig Majestæts tjeneste haver mistet og tilsat al min formue og mit hus udi Halland. Tvivler derfor ingenlunde, at jeg jo nogen nåde vederfares, hvorimod jeg mig bepligter Eders Kongelige Majestæt med liv, gods og blod, såvel udi freds som

fejdetid, altid troligen at tjene, forblivende Eders Kongelige Majestæts tro undersåt indtil døden«.

Kammerkollegiet kunne dog ikke godtage alle Svend Povlsens fordringer og ansatte dem til 1303½ rdl. For dette fik Svend Povlsen 12. maj 1666 skøde på Lundbygård på 20 tdr. hartkorn og en gård i Snesere på 4 tdr. hartkorn.

Mens forhandlingerne om Lundbygård stod på, ansøgte Svend Povlsen 14. februar 1666 sin gamle general, rigets feltherre Hans Schack, om ansættelse som vagtmester »til at have flittig og fornødentlig indseende med strandvagten under Tryggevælde og Vordingborg Len«. Han fremhæver i ansøgningen, at »jeg udi mange år og ved flere oc-casioner (tilfælde) både inden- og udenlands udi fem velførte fejder haver bevist min allernådigste konge udi Danmark min underdanigste, skyldige tro tjeneste, udi hvilket fortsæt jeg også stedse indtil døden varhaftig (trofast) bliver«.

Svend Povlsen fik dog ikke stillingen.

2. nytårsdag 1667 var Svend Povlsen på hjemvej fra Snesere til Lundbygård taget ind hos præstens medhjælper i Bårse menighed, den velkendte og agtbare gårdfæster, kirkeværge og tiendeforpagter Jens Pedersen i Risby. Her var der stort gæsteri eller julegilde. Tilste-de var bylauget fra Risby, lægdets soldat, der også hed Jens Pedersen, nogle folk fra Bårse som Lavrids Iversen og Jens Bryde og ridefogden fra Vordingborg Slot, Peder Madsen Møller. Svend kom kørende ind i gården på sin slæde. Han blev budt ind i stuen, hvor man sad om en skål brændevin på bordet, og værten skænkede bravt for ham. Svend kom snart i stødet og begyndte at berette om sine bedrifter i krigen og om sit fortrolige kendskab til de høje herrer i København. Senere, da brændevinen var steget ham til hovedet, og samtalen kom ind på skat-

ter og afgifter, sagde Svend til ridefogden, at man havde handlet ilde mod ham og opkrævet højere skat af ham end det, han var sat i, og han råbte, at han nok skulle ordne det, så hverken pensionarius Jens Lavridsen eller hans fuldmægtig Niels Ludvigsen i fremtiden skulle stå for skatteopkrævningen. Ridefogden blev på sin husbonds vegne vred over denne påstand og spurgte Svend Povlsen to gange: om han ville stå ved sine ord. Hertil svarede kaptajnen, at det ville han, såfremt han ville være en ærlig mand. Ridefogden bad nu alle tilstedeværende at huske, hvad der var blevet sagt.

Svend Povlsen blev nu stævnet for Bårse herredsting. Her nægtede han ikke, at han havde talt om skatterne den aften i Risby, og at han engang havde givet 5 sld. Skønt han kun var ansat til 4. Til sidst bad han efter tidens skik de gode folk, at de ikke ville regne ham til skade, at der var faldet nogle mindre fine ord, for han havde været beskænket og en drukken mand. Med denne bøn om tilgivelse for de utidige ord, synes sagen at være endt.

Svend Povlsen kom snart igen i pengene og måtte i begyndelsen af 1667 stifte et lån hos den velhavende sognepræst Rasmus Madsen Faaborg i Hammer, der allerede havde ydet mange i egnen lån. Der blev oprettet et pantebrev på 200 sletdaler (sletdaler, (1. led slet i bet. 'jævn, almindelig, normal'), især i 1600- og 1700-tallet betegnelse for fire mark i småmønt, i anden halvdel af 1600-tallet også for den danske sølvkrone eller firemark.), som blev oplæst på Bårse herredsting. Svend erklærede på tro og love, at han ville tilbagebetale beløbet med renter til hr. Rasmus d. 11. juni samme år. Som pant stillede han sin gård i Snesere.

Snart krævede andre kreditorer deres tilgodehavender for indkøb 1657 i Helsingborg. I 1672 krævede Hans Lauridsen fra Helsingborg på

vegne af enken efter købmand David Giedde tilbagebetaling af en gæld på 75 sletdaler og 11 skilling, som Svend Povlsens hustru havde stiftet i 1657. Svend svor ved sin saligheds ed, at han ikke havde modtaget varerne.

Samme år fremlagde Hans Lauridsen i retten i Helsingborg yderligere på en handlende Peitter Knipphoffs vegne en regnskabsbog, der viste, at Svend Povlsen mellem 12. juni og 11. december 1657 havde købt varer til sig selv og sine underofficerer. Svend erklærede også i dette tilfælde, at han ikke havde modtaget disse varer.

8. juli 1672 var selvejer Mads Jensen på gård nr. 11 oldermand, i Lundby og tredingsfoged (foged i en del, en kreds af et sogn). I et tingvidne fra Hammer Herredsting af 6. oktober 1673 nævnes, at Svend Povlsen på Lundby gadestævne for omtrent fire år siden bad fire af mændene at gå med og se, hvad overgreb der var gjort på Lundbygårds jorder. Da de ankom til Vestermarken på Hjortesøle, så man, at der på en ager indtil Mads Jensens ejendomsgrund var frapløjet omtrent et harvebed. Så lovede den jordegne bonde Mads Jensen at ville lægge samme frapløjede jord tilbage igen.

Den fattige Lundbygård og Svend Povlsens manglende kyndighed i landbrug førte snart til, at han ikke kunne betale skatter og afgifter. Restance blev dynget på restancer, så den fattige mand måtte opgive at være selvejer og igen overlade Lundbygård til kongen. Kort efter må Henrik Fabritius, tidligere forvalter hos lensmanden Ulrik Frederik Gyldenløve på Vordingborg slot (gift 2. gang med Marie Grubbe), have fået gården i fæste.

Efter at have boet på Lundbygård endnu en tid, flyttede Svend Povlsen ind hos datteren Gertrud og hendes mand Lauritz Grubbe i et hus på Lundbygade. På det tidspunkt var Svends hustru død. Hos Gertrud

hjalp han til, bl.a. ved at vogte hendes gæs. Flere gange fløj gæssene fra ham og ind i byvangens korn, og en dag kom oldermanden og foldegemmeren og pantede Gertrud Svendsdatter for den skade, gæssene havde forvoldt. Skaden var vurderet til 2 mark danske, og i mangel af penge blev Gertrud pantet for 4 pund humle. Det ville Svend. ikke finde sig i. Han klagede til Hammer herredsting over, at man havde taget pant i Gertruds humle blot fordi, at nogle gæs var kommet til at flyve ud i vænget. Han krævede, at man skulle holde hende skadesløs for hendes tort. Sagen endte dog med, at han betalte 1 rigsmark, og Gertrud fik sin humle igen.

Svend Povlsen sad imidlertid fortsat i fattigdom. Den 16. februar 1673 udgik der et kongebrev til rigsmarskalken Johan Kristoffer von Kørbitz lydende på, at han skulle undersøge, om der i Sjællands stift skulle findes nogen, der i krigen havde udmærket sig. Kongen ville da have sådanne i erindring til belønning, når der blev lejlighed til det. Som svar på dette skriver amtsskriveren i Vordingborg, Francke Mejnertzen, d. 27. marts, at han har ladet kongebrevet læse og forkynde på alle tingene i amtet og på alle andre måder søgt oplysninger. Han havde dog ikke fundet nogen »uden en midaldrende person ved navn Svend Poulsen, som sig oppeholder udi Lundby i Hammer herred, og som foregiver at have tjent her udi riget i forrige krigstider for kaptajn over et kompagni dragoner. Og erbyder han sig fremdeles i så måder i hans majestæts tjeneste, når fornøden gøres«. Skriveren har altså ikke haft kendskab til Svend Povlsen, før denne selv henvender sig. Der blev nu »af sær kongelig nåde« tilstået den gamle kaptajn Svend Povlsen Gyngge*) en årlig pension på 30 rdl., som blev udbetalt første gang d. 16. august 1674**).

Svend Povlsen har dog åbenbart ikke stølet på amtsskriveren, og

*) Det er første gang, vi møder Svends tilnavn Gønge i de historiske kilder.

***) Beløbet svarede i den tid omtrent til værdien af 4 køer.

han skrev derfor selv d. 5. april 1673 til kongen og opremsede sin militære karriere.

I 1675 var der optakt til Den skånske Krig. Skønt nu pensionist øjnede den gamle kriger igen en chance for at komme i tjeneste. Den 20. maj skrev han til kongen, Christian d. 5.:

Stormægtigste konge, allernådigste arveherre!

Udi dybeste underdanighed haver jeg Eders kongelige majestæt at andrage, det jeg haver tjent Eders kongelige majestæts salige fader og salige farfader, højlovlig ihukommelse, konger udi Dannemark, udi krigstog og hver-vet et kompagni dragoner for hver af de salige højlovlige herrer; og dersom det nådigst måtte behage Eders kongelige majestæt, haver jeg endnu lyst at hverve et kompagni at føre mod rigets fjender, om det fornøden gøres. Og dersom det er Eders kongelige majestæts nådigste behag, at jeg et kompagni dragoner skal hverve, er min underdanigste begæring, at jeg folket, den stund jeg hverver, måtte have indkvartering i Nasted (Næstved). Jeg er beredt, som skyldig Eders kongelige majestæt, at tjene imod rigets Fiender nat og dag, så længe jeg haver liv og blod, og vil jeg straks anfange at hverve, når pengene mig vorder leveret, og håber næst Guds hjælp inden månedsdag at have kompagniet komplet; thi her er mange kække karle her udi landet, som gerne vil være hos mig. Gud allermægtigste opholde Eders kongelige majestæt udi langvarig velstand. at florere og give Eders kongelige majestæt et lyksaligt spir, hvilket trohjertelig ønskes af Eders kongelige majestæts undersåt.

København, den 20. maj, anno 1675

Swend Poffwelssen

På anbefaling af statholderen for Sjælland, Jørgen Bjelke, blev Svend Povlsen 11. septembet 1675 udnævnt til inspektør ved kystvagten på

Stevns Klint. Dagen efter, d. 12. september, erklærede kongen Sverige krig.

Det første år blev der kun kæmpet nede i Tyskland, men i slutningen af juni 1676 gik den danske hær i land i Råå umiddelbart syd for Helsingborg. Her var kaptajn Svend Povlsen med. Den 13. juli blev han udnævnt til major til fods og antaget til at hverve folk til et kompagni friskytter. Folk meldte sig fra alle kanter, som eksempel kan nævnes Bendix Jonas fra Halland, Niels Pedersen fra Birkerød på Sjælland, Johan Thorbjörnsson fra Marstrand i Bohuslän og Börrie Månson fra Herrie sogn i Gjönge herred. I løbet af kort tid havde Svend Povlsen hvervet et kompagni. Som det ses, var det ikke lutter gønger.

Man har ingen sikre kilder, der kan berette om, hvor kompagniet kæmpede. Den 29. november 1676 lå Svend Povlsen syg i København, og 3. april 1677 er han, tilbage i Sydsjælland, hvor han møder på Bårse herredsting i en retssag anlagt af Niels Mund på Rønnebæksholm. Svend forsvarer sin tidligere bonde i Snese, Tiel Pedersen, som han d. 24. september 1666 havde solgt et fribrev fra vornedskab*) til.

Svend Povlsen kom ikke til at deltage yderligere i Den skånske Krig.

I landsbyerne var der såkaldte gildehuse, hvor bylavet, grande med grande, havde haft deres møder. Med ændrede gildelove var der ikke mere behov for disse huse, og de stod nu tomme eller blev benyttet til andre formål som i Bårse, hvor gildets gamle hus var blevet tinghus. Gildehuset i Lundby lå centralt i byen ved bygaden over for kirken, på østsiden af den nuværende Hønebjerggård. Her fæstede man det tomme hus ud til Svend Povlsen, der Kyndelmissedag 2. februar 1679, skulle betale en tønne øl i indfæstning. 1 tønne øl var 136 potter = 131,4 l. På den tid beregnede man som dagligt øl 4-6 potter pr. mand. Man drak ikke vand, da brønden og møddingen begge var på gårdspladsen.

*) Ifølge vornedskabet skulle bønder forblive på deres fødegods og være forpligtet til at fæste øde gods.

Med 29 gårde i byen har der været godt 4½ potte pr. gårdmand. Øllets styrke kender vi ikke, men efter det følgende har den ikke været ringe.

Gildet blev holdt hos svigersønnen Hans Svendsen på gård nr. 17, og det blev et meget lystigt indgangsgilde. Flere af gæsterne var godt drukne, da de forlod Hans Svendsens gård. Vi kan følge deres usikre færden hjem af et referat i tingbogen. Efter sigende »tumlede og stimedede« mændene, da de var kommet ud på gaden og gjorde et mægtigt postyr. Lars Jyde var især uvan. Hans tjenestedreng fulgte ham, men kunne slet ikke magte sin berusede husbond, der gik og hujede og slog om sig langs kirkegårdsmuren med en stor stave.

Der kom en anden af bymændene, Christoffer Lauridsen fra gård nr. 27. Straks Lars Jyde så ham, råbte han: »Holder I med Peder Træskomager eller med hans søn?«. »Hvor vil jer fa'er holde til«, hviskede Christoffer til drengen. »Jeg ved als intet«, hviskede drengen. »Kære, kom og gak med!«, sagde Christoffer nu til Jyden og ville styre ham noget til rette, men Lars Jyde gik fort ind i Anders Pedersen Skrædders gård nr. 8, som tilhørte Lundby kirke. Her bankede han på døren og råbte »la op, la op!«. Der var kun to enlige kvinder derinde. Så siger Anders Skrædders kvinde til den anden, Sissel Hanses: »Skal vi la op?«. »Ja«, svarede Sissel, »det bæres mig for, her er intet andet at gøre end at lade ham få sin vilje«. De lukkede nu op og gik ud i gården. Men da begyndte Lars Jyde ret for alvor at lade ilde med en ond mund, tog fat på Sissel og rendte hende op mod væggen, idet han sagde: »Du lange, tørre Sissel, jeg vil ind!«. Christoffer gik nu ind, og Jyden fulgte efter og gav ham et rap med staven. Da råbte Anders Skrædders kvinde: »Gud bevare og hyre os, hvi kommer I så farendes?« Men Lars råbte imod: »Hvad siger du, dit hænge, skaf hid øl og vin, thi jeg vil drikke i kvæld. Vin vil jeg have ovenpå majorens øl!« Så larmede han på ny

ilde og med en såre ond mund. »Stil dig, stil dig!«, råbte Christoffer og tyssede på hannem. Men da for Lars Jyde på ham, hujede og slog og blev ved at slå med knyttet næve, indtil Skrædderkvinden fik Christoffer puttet ind i mellemstuen og lukket for ham. Men da blev Jyden helt vild og rasende, slog vinduerne ud og råbte: »Din Karun, du skal skaffe mig mjød. Mjød på bordet, ellers slår jeg dig ihjel!« Lidt efter lidt stilnede han dog noget af, og de fik ham hjem.

Da han blev kaldt til tinge for sin vildskab, kunne han slet intet mindes uden det, at han havde været gennem-drukken ved majorens indgangsgilde.

Lars Nielsen Jyde må have været en ilter ung mand på det tidspunkt. I jordebogen 1719 finder vi ham som fæster af gård nr. 16, som er krongods. Bygningerne er på 27 fag og trænger til reparation for 4 rdl., men gårdens tilstand betegnes som god.

1710 bar Lars Jydes kvinde Jep Pedersens søn Peder til dåb. Jep Pedersen var selvejer på gård nr. 12.

Hans Svendsen var Svend Povlsens svigersøn, gift med datteren Maren. Den 19. maj 1672 skriver Svend Povlsen på Lundbygård et brev på tysk til grev Hans Schack, der sad i kongens råd, til støtte for svigersønnen Hans Svendsen i Smidstrup i Snesere sogn. Heri anfører han, at Hans Svendsen havde i »forrige og sidste krigsår tjent ærligt med liv og blod og forholdt sig vel som dragon i kaptajn Svend Poulsens kompagni, med hvilken han blev udkommanderet, da svenskerne var her på Sjælland, og var han med Svend Povlsen ude at gøre fjenden alt afbræk, som gøres kunne, hvilket hans smukke afsked og testimonium udviser«. Efter krigen tog Hans Svendsen tjeneste som rytter ved ritmester Axel Urnes kompagni.

Da han selv skulle holde sig med hest og mundering fik han kro-

nens gård i Smidstrup til frit brug og beboelse. Men da han var født og dermed vorned på den tidligere statholder Kristoffer Gabels jordegods, lod denne ham stævne til Bårse herredsting, og her dømte herredsfogden, Lavrids Sørensen ham 1672 til at flytte fra gården i Smidstrup og antage Kristoffer Gabels øde gård nr. 21 i Lundby (hartkorn 1664: 4 tdr. 1 skp. 1 fjdk.). 1680-1687 var gården øde.

Hans Svendsen formulerede sig godt både i tale og på skrift og blev derfor stokkemand på tinget, samt synsmand og oldermænd i Lundby. Under Den skånske Krig meldte han sig i juli 1676 i lejren ved Landskrona, formodentlig for at lade sig hverve af svigerfaderen, men allerede 5. marts 1677 er han stedfortræder for skriveren ved Hammer herredsting. Ligesom svigerfaderen var han ikke egnet som bonde. Han løb en overgang bort fra sin øde gård i Lundby og ind på Ryttergodset i Lille Røttinge, men måtte 1679 atter vende tilbage til prins Jørgens gods i Lundby. Her blev han tvunget til at overtage Ole Pedersens gård nr. 17 (hartkorn 1664: 4 tdr. og 1 skp.), som var øde. Ole Pedersen var død i stor armod for over år og dag siden. Hans Svendsen fik frihed for alle afgifter på gården til maj 1682. I denne periode gik det nogenlunde for ham, men da den var slut, forlod han gård og gæld. Han blev stævnet til tinge 3. februar 1685, hvor ridefogdens tjener, Hans Kyse, krævede, at Hans Svendsen måtte antage gården igen og betale al sin gæld. Hans Svendsen mødte frem og klagede: »Mine bæster (heste) døde bort fra mig, hvorfor jeg ikke kunne forblive på gården og svare til den«. Han blev dømt til at igen at antage gården og vedligeholde den. Hvis han igen forlod stedet, skulle han arresteres og sættes i straffe-arbejde på Bremerholm.

Den 9. februar lod herskabet gøre udlæg i Hans Svendsens bo. Han var ikke selv tilstede, men hans hustru, Maren Svendsdatter, fremviste

deres fattige ejendele. Besætningen bestod blot af to bæster, en ko, to får og to svin. I stuen stod der et vråskab (lille hjørneskab beregnet til at opbevare dokumenter og penge), to kister, et fyrrebord og en fyrrebænk. Her var også sengestedet med over- og underdyne, tre hovedpudder og et par gamle blågarnslagener. I den lille børneseng var der kun en agedyne (agehynde) og et blågarnslagen. På væggen hang et lille spejl. I køkkenet fandtes en jerngryde, en malmpande, et rivejern af messing, en messinglysestage, et dejgtrug og en kværn. På loftet lå en skæppe (17,39 l.) havre og et fjerdingkar (4,35 l.) linser.

Derefter havnede familien i et lejehus i Lundby, hvor den årlige leje var 6 sletdaler. Det kunne Hans Svendsen ikke betale. Han forlod huset og bad prins Jørgens styre om hjælp. Ridefogden anviste ham da 1686 den øde halvgård nr. 14 i Lundby (hartkorn 1664: 3 tdr.) i fæste med fuld frihed for alle afgifter. Gårdens tidligere fæster havde været Laurs Pedersen Lonte, der endvidere var slagter. Han blev afsat i armod. Her klarede Hans Svendsen sig bedre og blev igen en betroet mand som oldermand og fangsfoged (En gårdmand i en af byerne var for sommeren fangsfoged og skulde sørge for, at kreaturerne blev holdt i fangen, men at ingen havde flere kreaturer derinde, end han havde lov til, samt at alt var i orden ved leddene og hegnene.).

Fangstfogden havde tilsyn med byens løsgående dyr på den fælles græsjord. Sammen med fangstfogden i Neble, Niels Ladefoged, blev han 1686 stævnet til tinge, hvor de blev anklagede for at have taget fire »fordærvede« bæster (syge af skab) ind på fanget. De blev efter byens vedtægt dømt til hver at skulle bøde en halv tønde øl. Hans Svendsen mødte og sagde, at han nok skulle betale sin part.

I 1689 blev Hammer herred sat i en slags formueskat. Hans Svendsen blev sat til 2 mark og 4 skl. Husmændene i Lundby: Jep Skåning

blev sat til 6 skl., Clement Hansen 8 skl. og Ole Tysk 6 skl. Hans Svendsen kunne som andre i Lundby komme i knibe, så han måtte på slottet i Vordingborg og låne korn. Under fællesskabets udviklede jordfordeling kom han en dag til at tage fejl på marken og bjergede en høstak, der ikke var hans, mens han egen var blevet stående. Han måtte da betale 24 skl. for et halvt læs hør, som stakken blev vurderet til af have indeholdt. Trods alle forbud og trussel om straf kunne bymændene ikke afholde sig fra at tilså de jorder, der lå hen fra de øde gårde. Engang blev Lundby mænd hver idømt en bøde på tre lod sølv for at have overtrådt forbuddet. Men her gik oldermanden Hans Svendsen fri. Han havde ikke været med.

Bymændene plyndrede også de øde gårde for døre, paneler og brædder, og her holdt han sig ikke tilbage. Fra Anders Bødkers øde gård havde han taget taghalm, lægter, bjælker og en »hotteseng« (alkove). Da alle andre havde gjort noget lignende, slap de med en skarp advarsel.

Efterhånden fik Hans styr på sin økonomi. Hos borgmester Marchus Bech i Næstved havde han måttet sætte en sølvske i pant for et lån på 6½ mark. Den kunne han nu indløse og betale anden løs gæld.

Maren Svendsdatter døde i 1697, og Hans giftede sig med Bente Jørgensdatter fra Snesere. Også hende overlevede han og giftede sig tredje gang med Inger Haagensdatter. Hun må have været noget yngre end ham, idet hun levede til 1720 og blev begravet juleaftensdag.

Hans Svendsen døde 1713 og blev begravet 24. juni.

Svend Povlsens dødsdag er ikke kendt, men den må være mellem indfæstningsgildet 1679 og maj 1691. Han mødte 3. april 1677 på Bårse herredsting angående sagen mod karlen Tiel Pedersen, som var født på den gård i Snesere, som Svend Povlsen havde solgt til Niels Mundt

på Rønnebæksholm. Svend Povlsen havde i sin tid solgt et frihedsbrev for vornedskab til karlen, men Mundt lod flere gange karlen stævne til tinge for at opfylde sin vornedskab under Rønnebæksholm. Dette gentog sig til maj 1691 på Hammer herredsting, hvor Svend Povlsen nævnes som salig (afdød).

Datteren Gertrud og hendes mand Lauritz Grubbe havde i nogle år en urtekræmmerforretning i København, og senere flyttede parret til Vordingborg, hvor de døde barnløse. Da Svend Povlsen boede hos Gertrud og Lauritz, mens de var i Lundby, er det jo ikke utænkeligt, at han fulgte med til København, hvor han tidligere i perioder havde opholdt sig.

Det er således ikke sikkert, at Svend Povlsen er død i Lundby og begravet på kirkegården her.

Dyrlæge og sekretær i Lundby Sognearkiv, Torben S. Rasmussen, tog i maj 2004 initiativ til, at man skulle forsøge at finde »Gøngenhøvdingen« Svend Povlsens grav på Lundby kirkegård. Han havde fra sognets tidligere præst, C. E. Krarup-Hansen, hørt, at Lundby kirkes klokker og graver til 1933, Hans Jensen, havde fortalt, at han engang var stødt på en stenkiste, da han gravede en grav syd for kirkens kor. Hen mente, eller havde fået fortalt, at det skulle være Svend Povlsens grav.

Da Lundby kirke blev restaureret i 1975-1978, havde Torben Rasmussen spurgt Erik Skov, der var museumsinspektør ved Nationalmuseet, om hans mening om den gamle historie. Skov svarede, at almindelige mennesker blev ikke begravet i stenkister.

Da alle grave på arealet var sløjfede, mente Torben Rasmussen, at der skulle være mulighed for sonderinger med jordspyd eller gravning efter stenkisten. Dette blev imidlertid aldrig gennemført. Som Erik Skov udtalte blev »almindelige« mennesker ikke begravet i en stenkiste på dette særlige sted. Hvis der overhovedet er tale om en kiste, kan

det måske være en begravelse for en fornem person i middelalderen, måske en ejer af den gamle Hougård i Lundby.

Efter Svend Povlsens død opstod der mange myter om hans bedrifter i Sydsjælland under den svenske besættelse. Her fremhæves hans mod og snedighed, og han optræder forklædt som kræmmer eller degn, endog som en tiggerkælling for at spejde hos fjenden. En del af disse sagn er samlet og udgivet 1807 i tidsskriftet *Minerva* af præsten i Jungshoved, Peder Ditlev Faber (1768-1847). Han var født og opvokset i Jungshoved præstegård og havde hørt sagnene fortælle i egnen. Et eksempel på et af sagnene om Svend Povlsens bedrifter er gengivet af M. P. G. Repholtz i hans *Beskrivelse over Baroniet Stampenborg*. En gammel bonde i Lundby havde 1820 fortalt ham: Svend Poulsen opholdt sig for det meste i egnen af Bækkeskov og Vindbyholt, så længe krigen varede, og tilføjede med sine ryttere fjenden megen skade. Især udmærkede han sig som spion. Engang kom han om vinteren forklædt som en gammel kone til det svenske hovedkvarter og tilbød sig at vise, hvor Svend Poulsen lå skjult. Der udsendtes en trop ryttere, og Svend Povelsen vejledede denne til Snesere, hvor der gives en endnu bekendt meget dyb sø, som dengang nyligen var tilfrossen. I skoven tæt ved smuttede Svend Povelsen fra troppen, aftog sin kvindedragt, satte sig på sin lille grå hest og red rytterne i møde på sted, hvor søen er. Så snart han havde tilråbt dem: »Her er Svend Povlsen«, galoperede han over søen, hvor han vidste, at isen var så stærk, at den kunne bære ham. Rytterne satte efter ham og druknede alle i Snesere Sø, Almuen deromkring fortæller, at der tit en vis tid af året høres en synderlig lyd i søen, og hvorfra skulle den komme, uden fra svenskerne, som druknede i den.

I 1820 digtede og udgav Faber novellen *Svend Poulsen - Bonde i*

Sjælland. Her omtales Svend for første gang som Gyngenhøvding.

Den bog, der frem for nogen anden har givet Svend Povlsen heltestatus i eftertiden er Carit Etlars »Gjøngehøvdingen« med Poul Stefensens fremragende og senere flittigt benyttede tegninger. Min egen er fra 1961, hvor der var trykt 256.000 eksemplarer. Carit Etlar er et pseudonym for Johan Christian Brosbøll, der blev født 1816 i Fredericia. Han deltog 1849-1851 i treårskrigen mod slesvig-holstenere og tyskere, og har vel derved fået en national vækkelse. Hans første udgivelse af »Gjøngehøvdingen« kom 1853 i 750 eksemplarer, og i 1855 fulgte »Dronningens Vagtmester«.

Etlars Gjøngehøvding, Svend Gønge, skildres som en stærkbygget mand. Han er omtrent 35 år gammel. »Han er typen på den mandlige kraft i dens mest udviklede skønhed. Hans ansigt hører til blandt de få lykkelige, som man fatter tillid til i det første øjeblik, og hvad der vil sige mere, han skuffede aldrig denne tillid«.

Dette bekræftes nu ikke ved beskrivelsen af hans hustru, Ane Marie, der sidder alene hjemme i hytten med deres lille dreng. »Hendes ansigt har grove træk, der udtaler en fast og bestemt vilje, men som også vidner om gennemlevede sorger og modgang«. Svend er heftig forelsket i den unge adelsdame Julie Parsberg, som for en tid opholder sig på Jungshoved, hvor Svend er skytte. Ane Maries bror, bogens Ib, citerer et vers for hende:

*»Og om du lider på mandfolks tro,
Det er, som du gik på en trøsket bro;
Men om du lider på mandfolks tale,
Det er, som du tog en ål ved dens hale«.*

Ægteskabet mellem Ane Marie og Svend er kommet i stand, fordi man en aften havde set Svend liggende for Julie Parsbergs fødder. Han snoede sig ud af denne situation ved at foregive, at han var kommet for at bede om at få lov til at gifte sig med Julie Parsbergs kammerpige, nemlig Ane Marie. Da Ib nævner dette for Svend, forsvarer denne sig med: »Ane Marie har intet lidt. Jeg har været en retskaffen mand mod hende alle mine dage«. Mod dette står Ane Maries ord til Ib, da han spørger efter Svend. Hun peger mod Jungshoved: »Han gik til slottet, som han plejer, og når han er andet steds henne, er han dog der med alle sine tanker om dagen, og om natten med, kan jeg tro, for jeg hører ham tit tale i søvne, og det er hverken om kone eller barn, han drømmer«. Samme aften må Ane Marie prøve at berolige nogle af Svends mænd, der er kommet for at klage over, at Svend ikke har holdt sit løfte til dem. Han havde lovet dem guld og grønne skove og lovet at skaffe dem føde og klæder og nogle skillinger til. Klæderne har de selv taget fra svenskerne, og ikke engang det daglige brød har han givet dem.

Brosbøll har ikke gjort sig grundig umage med at studere de egne i Sydsjælland, hvor handlingen i »Gjøngehøvdingen« foregår. Det kongelige Videnskabernes Selskabs kort over Den sydøstlige Fjerdedel af Sjælland, udarbejdet ved trigonometrisk landmåling, var dog allerede trykt i 1770. I bogen forekommer f.eks. hovedgårdene Iselingen, Høvdinggård og Lundbygård, skønt de dog først blev oprettet ved salget af Vordingborg Rytterdistrikt i 1774, mere end hundrede år efter bogens handling. Ligeledes vandrer den rige Vordingborg købmand, Espen Naas, i vinternattens mulm og mørke de ca. 18 km fra Iselingen til Jungshoved med bud fra lensmanden til den svenske oberst Sparre. Espen har en voksen datter, så han må være i moden alder og efter tiden have en forbavsende god kondition. Hans kræfter var dog udtømt,

da han var nær Jungshoved.

I foråret 1963, blev der i Næstved Tidendes tillæg »Noget for Alle«, trykt en række artikler af Svend Gønge-forskeren Verner Nielsen. Han opfordrede til, at der blev rejst en mindesten for Gøngenhøvdingen Svend Povelsen i Lundby. I løbet af sommeren blev der dannet en komite, som iværksatte en indsamling til formålet, og 8. september 1963 blev der under medvirken af Dansk-Skånsk Forening rejst en sten på et centralt sted i Lundby på nordsiden af vejen vest for den gamle rytterskole med indskriften:

VED DENNE STEN SKAL MINDES
Gøngenhøvdingen
Svend Povelsen
FOR TROSKAB MOD OG DAAD FOR FÆDRELANDET
I SVENSKEKRIGENS ONDE DAGE
LUNDBY BLEV HANS HJEMSTED EFTER 1660

Snart blev navnet Svend Gønge brugt i talrige forbindelser i Lundby, først på den ny forbundsskole Svend Gøngeskolen, som blev indviet i 1964. Derefter fulgte Idrætsforeningen Svend Gønge, Foreningen Svend Gønge, skovplantningen Svend Gønge-Lunden og Grundejerforeningen Svend Gønge for Nansensvej og Ane Mariesvej. Hvert år i august afholdes der et stort Gøngemarked med flere arrangementer. Lundby markedsfører sig som gøngernes by.

Personer i Brosbølls bog har givet navn til flere ny parcelhusveje i Lundby stationsby: Abelsvej, Ane Mariesvej, Boelsvej, Espensvej, Gøngevej, Ibsvej, Junker Rudsvej, Kai Lykkesvej, Nansensvej, Pallesvej, Snapha-nevej og Svend Poulsensvej.

Under tyskernes besættelse af Danmark 1940-1945 og modstandskampen fik bogen »Gjøngehøvdingen« fornyet interesse. Mange opfattede Svend Gønge som en frihedshelt, der ligesom modstandsfolkene kæmpede for frihed og fædreland. Men som det skulle fremgå af det foregående, er der ikke rigtig overensstemmelse mellem den historiske Svend Povelsen og Etlars Gøngehøvding.

Den historiske Svend Povlsen er en mønsterbryder, som ganske ung forlader han husmandshjemmet i Västres Gønge herred og melder sig til krigstjeneste. Han har været en begavet mand. I hæren lærer han, ligesom svigersønnen Hans Svendsen, at læse og skrive. Efter fire års tjeneste i Tyskland og to i Holland skriver han endda tysk og taler sikkert også sproget.

Han er ikke frihedskæmper. Hans håndværk er krigerens, og han gennemfører det med beslutsom brutalitet, som det fremgår af hans beretning om »Strejferierne i Sjælland«. Han kan også optræde brovtende, som det fremgår af episoden 1662 hos Jens Pedersen i Risby. Han må også have været i besiddelse af en karisma, der gjorde ham velegnet til at antage folk til sine kompagnier og lede de udisciplinerede snaphaner i kamp. Han stiger i rang og ender som major. Men der er ikke tale om fast stilling i hæren. Opgaverne kommer under tidens talrige krige. I mellemtiden kniber det med forsørgelsen. Det kunne være driften af en gård, men Svend Povelsen var ikke bonde. Han ender i samme fattigdom som han formentlig udgik fra, men omtales ærbødigt som majoren.

Svend Povlsen har aldrig været »høvding« for gøngerne. I de gamle danske landskaber øst for Øresund opererer han med sine friskytter i det nordvestlige Skåne. Da gøngerne under Torstenssonkrigen 1643-1645 havde samlet sig under anførsel af bonden Bengt Månsson fra

Fagerhult, kæmpede Svend Povelsen med sine friskytter omkring Hal-landsåsen.

Tilnavnet Gønge som først optræder på et sent tidspunkt i hans liv, henviser til hans oprindelse, ligesom tilnavnene Skaaning, Jyde, Mønbo, Lollick og Tysk, der alle optræder i Lundby på Svend Povlsens tid.

Tilsyneladende bruger Svend Povlsen ikke selv tilnavnet. Der er et enkelt tilfælde, hvor han underskriver sig Svend Povlsen Gyngge. Det er på et regnskabspapir 29. juni 1676 for hans tjeneste som kaptajn ved strandvagten på Stevns Klint. Her havde regnskabsskriveren Got-hard Braem allerede skrevet tilnavnet Gyngge, og måske derfor kvitterer Svend Povlsen med samme benævnelse i sin underskrift.

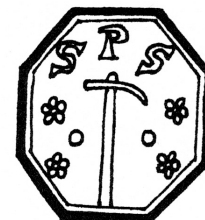
Heller ikke på Svend Povlsens segl gennem tiderne ser man et G. I to segl fra 1657 ser man SPS (Svend Povl Sen) og SP (Svend Povlsen) og igen 1676 SPS, altså samtidig med, at han underskriver sig Svend Povelsen Gyngge.

Svend Poulssens segl i 1657 fra signetring med hans initialer (Svend Poulsen) og monogram. Er påført kvitteringer ved siden af hans underskrift, f.eks. kilde nr. 13, 16 og 37 i bilaget.

Svend Poulssens segl i 1657 fra signetring med hans initialer og en omvendt udgave af hans bomærke. Er påført kvittering som vitterlighedsbevis uden hans underskrift, kilde nr. 19 i bilaget. Svend Poulssens bomærke var en såkaldt sparre = A og findes påtegnet kvitteringer, f.eks. kilde nr. 21, 23 og 36 i bilaget.

Svend Poulssens segl i 1676 fra signetring med hans initialer (Svend Poulsen) i et borgerligt våben: En hammer omgivet af fire roser og to kugler. Er påført kvitteringer ved siden af hans underskrift, f.eks. kilde nr. 98, 100 og 104 i bilaget.

Litteratur

Hans Ellekilde: »Gøngenhøvdingen« Svend Povelsen Gønge. Historisk Samfund for Præstø Amt. Aarbog 1947 .

Nils Hartmann: Gøngenhøvdingen - Svend Poulsen i Sydsjælland. Amtscentralen for Undervisning, Næstved 1989.

Peter Jensen: Optegnelser om Snesere Sogn, 1883.

Gitte Kjær: Gøngenhøvdingen - Svend Poulsen Gønge. Forlaget Historisk-research. DK. 2010.

Severin Kjær: Gjøngenhøvdingen Svend Poulsen og Snaphanerne. Et Bidrag til Snaphanernes Historie. København 1892.

Severin Kjær: Svend Gjønge efter Svenskekrigen. Fra Arkiv og Museum 1903- 1905.

Bo Knarrström & Stefan Larsson: Hans Majestäts friskyttar av Danmark. Riksantikvarieämbetet, Lund 2008.

Torsten Lundberg: Svend Povlsen Gyng, Majoren, Göingehövdingen. 1610-76.

Göinge Hembygdsförenings Årsbok 1926.

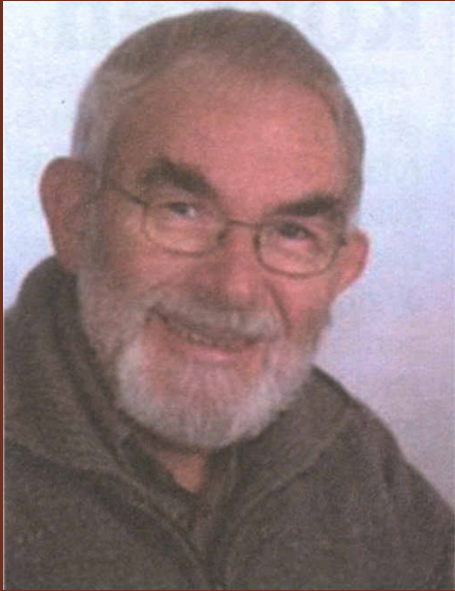
Erling Petersen: Mester Albert i Snesere. En præsteskikkelse fra det 17. Aarhundrede. Historisk Samfund for Præstø Amt. Aarbog 1955.

Bjørn Poulsen: Gøngenhøvdingen. Virkelighed og Litteratur. Stevns Museum 1982.

Gunnar Stobbe: Sydsjælland - i Gøngenhøvdingens fodspor. Foreningen Svend Gønge i samarbejde med Museerne Vordingborg. 2001.

Kim A. Wagner: Snaphanelederen Svend Poulsen - en militærhistorisk biografi. 2003.

**Amatørarkæolog
Axel Degn Johansson
fra Lundby**

<https://svend-goenge.dk>